

■
**NİYAZ-I MISRÎ'YE GÖRE HZ. MUSA VE
HIZIR KISSASI: ÇOCUĞUN ÖLDÜRÜLMESİ**

*According To Misri The story of Moses and Hidir
The Case of The Killing of the child*

Prof. Dr.

ETHEM CEBECİOĞLU

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet

Tasavvuf disiplini açısından Musa-Hızır (as) kıssasının büyük bir öneme sahip olduğu bilinir. Bu konu Jung'un da dikkatini çekmiş ve sûre-i Kehf'deki "dört arke"yi incelemiştir. Mutasavvıfımız Niyâz-ı Mısri de bu konuda bir risale yazarak işâri bir yorum yapmıştır. Makalemize bu risâlenin sadece Hızır'ın çocuğu öldürmesi üzerine yapılan yorumunu ele alıp inceledik. Hz. Musa'da (as) her ne kadar nefs-i mutmainnede de olsa az çok riyaset tozları kalmıştı. Hızır (as) işte bu son riyaset kalıntılarını gidermek üzere o çocuğu öldürmüştü. Mısri'ye göre bu şekilde reel öldürme olayının okuma olarak sembolik bir değere de sahip olduğu anlaşılıyor.

Mısri Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesinde de aynı keyfiyeti görür. Çünkü Hz. İbrahim de Hz. Musa gibi sarayda büyümüşü. Yani ikisi de yüksek dozda makam, mevki, yöneticilik ve riyaset gibi şuuraltı yapılanmalarına maruz kalmıştı. Özetle söylemek gerekirse Mısri, Hızır'ın çocuğu öldürmesinde Hz. Musa'ya ait bir şahsiyet yapılanması görmüş ve risalesinde bunu dile getirmiştir.

Abstract

It is well known that from the discipline of Tasawwuf the story of Moses and Hızır involves great importance. This subject draw the attention of G. Jung and he examined the four arche in the Surah of Kahf. Our eminent sufi Niyazi Mısri wrote a special treatise on this subject. In this article we shed light only to the commentary on the subject of the killing of the child by Hızır. Moses as prophet carrying a little desire and dusts of prediciency. That's why Hızır killed the child in order to remove Moses's humanly desires about governing. According to Mısri, such kind of killing should read metaphorically and involves a symbolic values.

Mısri sees same interpretation in the sacrifice of Abraham his Son. Like Moses Abraham also brought up in the palace. They both suffered the desire of governig and position. In sum Mısri saw a formation an proceses of personality in the case of killing of the child and delt with this issue in his article.

Bu makalemizde “Risâle-i Hızriyye-i Kadîm” ve “Risâle-i Hızriyye-i Cedîd” adlı iki küçük elyazması eserlerinden¹ hareketle Niyâzî-i Mısırî'nin (ö.1105/1694), Hızır (as)'ın² öldürdüğü çocuk³ üzerine işârî yorumlarını, ilginç bulduğumuz yaklaşımlarını ele alıp değerlendireceğiz.

Ama her şeyden önce, Mısırî'nin hayatından, aldığı eğitimden ve eserlerinden kısaca bahsetmek istiyoruz.

Giriş

1 027/1618'de Malatya'da doğmuştur.⁴ Asıl adı, Ahmed'dir. Mısırî ilmiye sınıfına mensup bir sûfidir. İlim tahsili yapmak üzere Mısır'a gidip orada bir süre kalmıştır. Bu nedenle “Mısırî” ve ayrıca “Niyâzî” nisbelerini kullanmıştır.

Genç yaşta Şeyh Hüseyin adlı bir Halvetî şeyhine intisap eden Mısırî, şeyhinin Malatya'dan ayrılmasından sonra ilim tahsili için önce Diyarbakır ve Mardin'e, daha sonra da Mısır'a giderek bir süre İskenderiyye'de kalır daha sonra, Ezher'e giderek tahsiline orada devam eder. Ayrıca orada Kadiriye yoluna bağlanır. Üç yıllık Mısır'daki tahsil hayatını 1053/1643'te sona erdirir. Daha sonra tahsilini Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde ve İstanbul'da sürdürür.⁵

Daha sonra 1057/1647'de Elmalılı Ümmî Sinan Hazretleri'ne (ö.1067/1657) intisap eder. (1057/1647). Dokuz yıl Elmalı'da Ümmî Sinan'a hizmetle seyr u sülûkunu tamamlar. Sonunda şeyhinin hilâfet vermesiyle, sırasıyla Uşak, Çal ve Kütahya'da irşadda bulunur. Kadızâdelilerin, aleyhindeki faaliyetleri sebebiyle Bursa'ya hicret eder. (1072/1661). Orada evlenir ve çocukları orada dünyaya gelir.⁶

¹ Makalemizde kullandığımız nüsha için bkz: Süleymaniye Kütüphanesi, Mahmud Efendi Bölümü, no:3346.

² Hızır için bkz. Fahreddîn-i Râzî, *Mefâtilu'l-Çayb*, c. 11, s. 142-162; Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Rahmetü'n mine'r-Rahman fi Tefsiri ve İşârâti'l-Kur'an*, nşr. Mahmud Mahmud el-Gurâb, Dımaşk 1410/1989, c. 3, s. 19-30; Ahmet Yaşar Ocak, *İslam Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, Ankara 1985; İlyas Çelebi, Süleyman Uludağ, Cemal Kurnaz, “Hızır”, *DiA*, c.17, s.406-412.

³ Kehf, 18/74.

⁴ Doğumu: 12 Rebiülevvel 1027/8 Şubat 1618. Niyâzî-i Mısırî, *Mawâidü'l-İrfan, İrfan Sofraları*, trc. Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul trz., (Giriş'te) s. 9.

⁵ Tank Velioğlu, *Osmanlı'nın Mânevî Sultanları*, Hayy Kitap, İstanbul 2009.

⁶ Süleyman Ateş, age., s. 9-10.

Kadıızâdelilerin görüşlerindeki aşırılıklarıyla mücadele eder. Sonunda Limni Adası'na sürgünle on beş yıla yakın bir süre orada yaşar. II. Ahmed'in affı üzerine Bursa'ya gelir. Ancak bazı fikirleri yüzünden yönetimle arası açılır ve tekrar Limni'ye sürgün edilir. Bir sene sonra da vefat ederek (1105/1694) orada defnedilir.⁷

Başta “Mevâidü'l-İrfan”, Risâletü't-Tevhid”, “Sure-i Yusuf Tefsiri”, “Divân-ı İlâhiyyât”, “Risâle-i Vahdet-i Vücûd” ve “Devre-i Arşiyeye” olmak üzere çok sayıda Arapça ve Türkçe eserleri vardır. Vahdet-i vücûd neş'esine sahiptir.⁸

Kısaca hayatından anlaşıldığına göre Mısrî; medrese kökenli ve ilmiye sınıfına mensup bir sufidir. O, ilmî birikimini tasavvufî alanda kullanmış ve bu yüzden çok güzel eserler vermiştir.

1. Kur'an'da Musa (as.)-Hızır (as.) Kıssasının Yorumuna Genel Bir Bakış

Herşeyden önce, Hz. Musa'nın (as.) Hızır'la (as.) olan yolculuğunda, başından geçen;

1. Geminin delinmesi⁹,
2. Çocuğun öldürülmesi¹⁰ ve
3. Duvarın tamir edilmesi¹¹

olaylarının, Kur'an-ı Kerim'deki Racül/Hızır (as.) dilinden yorumlarını görelim:

“İşte, dedi; bu, seninle benim aramın ayrılması.

Sana, o sabredemediğin şeylerin te'vîlini (yorumunu) haber vereyim:

Evvela; gemi... (O), denizde çalışan bir takım biçarelerin idi. Ben onu ayıplandırmak (kusurlu hale getirmek) istedim ki; ötelerinde (önerilerinde) bir melik (kral) vardı, her sağlam gemiyi gasben (zorla, haksız yere) alıyordu.

⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, İslam Ansiklopedisi, c. 9, s. 305-306; Limnili Şeyh Abdî-i Siyâhî, *Limni'de Sürgün Bir Veli*, neşr: Mustafa Tatcı, H Yay., İstanbul 2010, s.3-6.

⁸ Mustafa Aşkar, “Niyâz-ı Mısrî”, *DİA*, c. 33, s. 166-168. Ayrıca tasavvufî görüşleri için bkz.: Ekrem Demirli, aynı madde, s. 169.

⁹ Kehf, 18/71.

¹⁰ Kehf, 18/74.

¹¹ Kehf, 18/77.

(Sonra o) oğlana gelince... (Onun) ebeveyni mü'minlerdi. Onun için bunları (bu ana-babayı) tuğyan ve küfrile sarmasından sakındık da, istedik ki kendilerinin Rabbi, ona (o çocuğa) bedel (olarak) bunlara, temizlikçe daha hayırlısını ve merhametçe daha yakınına versin.

Gelelim divara... (o duvar), şehirde iki yetim oğlanın idi. Altında onlar için saklanmış bir define vardı ve babaları salih bir zât idi. Onun için Rabbin irâde buyurdu (istedi) ki; ikisi de rüşdlerine (olgunluk çağlarına) erişsinler ve definelerini çıkarsınlar.

İşte hep bunlar, Rabbinden bir rahmet olaktır ve ben hiçbirini kendi re'yimden (kendi arzu ve isteğime göre) yapmadım ve işte senin sabredemediğin şeylerin te'vîli (yorumu bu)...¹²

Bu kısa girişten sonra şimdi Mısırî'nin, Hızır'ın (as) öldürdüğü çocuk üzerine yaptığı işârî merkezli yorumları, O'nun anlatım haritasına göre izleyerek görelim.

2. Hz. Musa'nın (as) İlim Aşkısı

Niyâzî-i Mısırî, Risâle'sinde Hz. Musa'nın (as) ilme olan iştîyakından bahsederken meâlen şu açıklamayı yapar:

Hz. Musa (as), rivayete göre kendi kavmine va'z u nasihatte bulunurdu. Bu konuda da çok titizdi. Çok bilgili olması münasebeti ile yaptığı konuşmalarda genellikle hakikatlerden ve inceliklerden bahsederdi. Öyle ki herkes kendisine hayran kalırdı.

Derken bir gün kavminden biri;

-Ey Musa! Şu an dünyanın en âlim insanı kimdir, diye bir soru yöneltti.

O da cevap olarak;

-Şu anda insanların en âlimi, benim, diye karşılık verdi.

Bu, ona göre boşuna ve aksi olan bir söz değildi. Zira Hz. Musa (as) kendini öyle zannederdi. İşte bu olaydan sonra Allah (cc), Hz. Musa'yı (as) "ilm-i ledün"ü öğrenip o ilimde de olgunlaşması için Hz. Hızır'a (as) gönderdi.¹³

¹² Kehf, 18/78-82. Ayrıca bkz: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, c. 5, s. 3266-7.

¹³ Niyâzî-i Mısırî, *Risale-i Hayriyye-i Cedide*, vr. 38b-39a.

3. Öğrenci-Öğretmen Keyfiyeti

Mısrî, Hz. Musâ'nın (as) ilim öğrenmek yolundaki bu azminin arka plan profilini şöyle değerlendirir:

Hz. Musa (as) her şeyden önce ulü'l-azm, yüksek seviyede bir Allah (cc) resûlüydü; O'na Kitab (Tevrat) inmiş, Firavun gibi bir Allah (cc) düşmanı onun elinde helâk olmuş/ölmüştü.

Hz. Hızır (as) ise ümmî idi.

İşte Hz. Musa (as) ilm-i ledünn'ü elde edebilmek için, sahip olduğu bu yüksek makamı göz ardı etmiş ve Hz. Hızır'a (as) öğrenci olmuştu.¹⁴

Mısrî, bu arada öğrenci-öğretmen arasındaki ince bir keyfiyete işaret etmekten kendini alamaz ve özetle şu yorumu yapar.

Hz. Musa (as) çok gazaplı bir peygamberdi. İlm-i ledün öğrenmek ise büyük sabır ister. İşte Hz. Musâ'nın (as) bu gazabıyla boyun büküp kendine göre daha aşağı mevkide olan Hz. Hızır'a talebe olabilmesi, bana göre; *O'nun asasının "yılan", elinin "yed-i beyza" olması mucizesinden daha tamam, daha mükemmeldir.*

İşte bu yorumun ardından Mısrî, zâhirî ilim kemalatına sahip âlimlere yönelerek şöyle der.

-Şimdi bu durumda, (diğer) kemâlât sahipleri ilimde ne kadar kemâlât sahipleri olurlarsa olsunlar, en azından Hz. Musa (as) gibi davranabilmeli ve ümmî olan şeyhleri, basit ve değersiz görmemeleri gerekir.¹⁵

4. İlm-i Ledün Nedir?

Mısrî, ilm-i ledünnü anlatırken, şu hadis-i şerifi baz alır:

"İhlaslı olarak, Allah (cc) için kırk gün sabahlayan bir kimsenin, kalbinden diline ilim pınarları fışkırır (gelir)."¹⁶

Ve ekler;

İlmi, kesb olarak kazanmak birikinti su gibidir. Kesbî ilim, durgun, hareketsiz vaziyette olduğu için zamanla değişir, kokuşur.

¹⁴ *Risale-i Hayriyye*, vr. 39a.

¹⁵ Aynı yer. İlginçtir ki Hz. Musa (as.) gibi, Mısrî de ümmî olan Ümmî Sinan (ö.1067/1657)'a talebe olmuştur.

¹⁶ *el-Fethu'l-Kebir*, c. 2, s. 376.

Ama ilm-i ledün, (hadiste anlatıldığı gibi) kaynak sularına benzer, her zaman, her devirde daima taze ve saftır.

“Bildiğiyle amel edene, Allah (cc) bilmediğinin bilgisini miras olarak verir.”¹⁷ hadisinden hareket eden Mısrî, ilm-i ledünn’ü veraset ilmi, ilahî ilim olarak değerlendirir ve bu ilmin emek verip çabalayarak elde edilmediğini, ancak *Allah’ın (cc) vehbî olarak hibe ettiğini söyler*.¹⁸ Ama, bildiğiyle amel edene...

Ve Mısrî, ilm-i ledünnîyi elde etmenin şu üç şarta bağlı olduğunu söyler:

1. Şeriatı yaşayarak ihlaslı olmak, riyadan kaçınmak,
2. Makam sevgisinden uzak durmak,
3. Kendini beğenmek/ucubdan kurtulmak.¹⁹

5. Hızır’ın (as) En Temel Özelliği Neydi?

Mısrî, Hz. Hızır’ın (as) baskın karakter profilini çizerken özetle şu vurguyu yapar:

Tefsiri-i Uyun’da kaydedildiğine göre Hz. Hızır (as), İsrailoğullarından bir kraldır. Ancak o, kulluk serüveninde sade bir hayatı tercih ederek krallık görevini terk etmiştir.²⁰ Onun bu tavrı, karakter yapısının dominant olarak “makam terki” üzerine inşa edildiğini gösterir. Yani temelde hubb-ı câh konusundaki manevî tekâmülünde Hızır (as), kendi nefsiyle yüzleşmiş ve kendisiyle hesaplaşarak nefsini terbiye etmiştir.

Bu konuda Mısrî, Hızır’ı (as) modelleyip makam terkinde nefesine artı değer yükleyen İbrahim Edhem Hazretleri’ni (ks.) (ö.162/779) örnek gösterir²¹ ve şu tespitite bulunur:

Her kim Hızır’ı (as) modelleyip makam veya makam sevgisini terk ederse İbrahim Edhem Hazretleri gibi sonunda Hızır’ın (as) ilmi-

¹⁷ Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü’l-Hafâ*, Beyrut 1351-1352, c. 2, s. 265; Ayrıca bkz., Ebu Serrâc et-Tûsî, *el-Lüma’*, trc. H. Kamil Yılmaz, Altınoluk Yay, İstanbul 1996, s.147.

¹⁸ *Risale-i Hayriyye*, vr. 40b.

¹⁹ Aynı yer.

²⁰ Bkz: Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdi, *en-Nüket ve’l-Uyûn Tefsiri’l-Maverdi*, haz.: Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdurrahim, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut trz., c. 3, s. 321-336.

²¹ Bkz: Reşat Önören, “İbrahim b. Edhem (ö.161/778)” *DİA*, c. 21, s. 293-5.

ni (ilm-i ledünn'ü) elde eder. Ancak çok derinlerde gömülü bulunan ilm-i ledün, en kıymetli ilimdir. Ve makam terki konusundaki savaş, çok zorlu olduğu için bu ilmi elde etmek çok zordur.²²

6. Sonu Ayrılıkla Bitmişti: Hz. Musa (as), Hz. Hızır'dan (as) İstifade Edebildi mi?

Hz. Musa (as) üç yerde dayanamayıp sabırsızlık gösterir ve bu durum karşısında, hocası Hızır'ın (as) “hâzâ firâk”²³ yani “ayrılık” hükmünü vermesiyle, O'ndan ayrılır.

Bu durumda ister istemez, akla kendiliğinden, acaba Hz. Musa (as) ayrılmakla ondan istifade edemedi mi? Hedefine ulaşamadı mı? şeklinde bir soru getirir.

Mısrî, işte bu sorunun cevabında optimist bir yaklaşım sergiler ve şu açıklamayı yapar:

Kısaca tefsirlerden anlaşıldığına göre Hz. Musa (as), Hz. Hızır'dan (as) faydalanmıştır. Allah (cc), Hz. Musa'yı (as), O'ndan faydalansın diye göndermiştir. Eğer Hz. Hızır'dan (as) istifade edemeyecek olsaydı, Hz. Musa'yı (as) O'na boşuna yollamış olurdu. Bu durumda da Allah (cc), O'nun Hz. Hızır'dan (as) istifade edemeyeceğini bilmemiş olurdu ki, bu, mümkün değildir. Zira; “O her şeyi en iyi bilendir.”²⁴

Mısrî'ye göre Hz. Musa (as) ondan altı ilim öğrenmiştir: onlardan üçü Allah'la kendisi arasında, üçü de kendisi ile halk arasındaki ilimdir.²⁵

7. Hz. Musa'nın (as) Yaşadığı Üç Olay, Özel mi? Yoksa Genel midir?

Mısrî, bu üç olayın bir yönüyle genel, bir yönüyle özel olduğunu söyler.

Ayetlere göre bu üç olay enfüsî/özeldir. Ancak bir yandan bu üç olay, aynı zamanda geneldir. Dünyada zaten her zaman meydana gel-

²² Mısrî, *Risale-i Hızriyye*, vr. 40b; Ayr. bkz: Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yay., Ankara 2014, s. 91.

²³ Kehf, 18/78.

²⁴ Ahzab, 33/54.

²⁵ Mısrî, *Risale-i Hızriyye*, vr. 40a.

mektedir. Yani fakirlerin gemileri/malları, kudret sahipleri/yöneticiler tarafından her gün çalınıyor ve kıyamete kadar da çalınmaya devam edecektir. Çocuklar, ana karnında bile olsa her gün binlercesi, zaten öldürülüyor ve kıyamete kadar da öldürülecektir. Yine her gün altında define gömülü nice duvarlar yıkılıyor ve yıkılmaya da kesintisiz devam edecektir. İşte bu yönden bu üç olayın, dünyada birer hâdisât/tarihi fenomen tekrar tekrar olarak vuku bulması kıyamete kadar sürüp idecektir.

Ancak Kehf Suresi'ndeki, bu üç olay, Hz. Musa'ya (as) ders vermek üzere enfüsîdir. Hz. Hızır (as.) bu şekilde bütün gemilere sahip çıkmaz. Yine aynı şekilde salih ana babaya isyan edecek çocuk çoktur. Hz. Hızır (as.) onların hepsini öldürmez. Yine bu devirde yer altında gömülü pek çok hazine vardır. Hz. Hızır (as) onların hiçbirinin üzerine duvar inşa etmez.

Bunları söyledikten sonra Mısırî, şu nihaî değerlendirmeyi yapar: Kısaca; bu kıssaların üçü de, her zamanda ve her yerde tekrar tekrar vuku bulmaktadır. Hiç birisi ilk defa olarak meydana gelmemektedir, yani hepsi tekrardır. (phenomenal fractal) İşte bu gerçeğe binaen Hz. Hızır kıssası, temelde enfüsî/tekil bir öze/manaya sahiptir. Biz bu Risale'mizde, Hz. Musa'nın (as) halini özel/enfüsî boyutuyla ortaya koymayı hedefledik.²⁶

Ancak şu kadar var ki, biz makalemizde bu üç olaydan sadece "çocuğun öldürülmesi"ni ele alacağız.

8. Çocuğun Öldürülmesi

Şimdi, Sure-i Kehf'deki Hızır'ın (as) çocuğu öldürmesi olayının iç yüzünün nasıl anlatıldığına bakalım:

"O çocuğa gelince, onun anası babası Müslümandı. Çocuğun ilerde onları azgınlık ve küfre sürüklemesinden korktuk."²⁷

Mısırî, burada işarî bir okuma yaparak oğlan çocuğundan maksadın; "makam sevgisi/hubb-ı câh" olduğunu söyler. Ona göre Hızır (as) bu olayla, Hz. Musa (as) üzerinden bütün makam sahiplerini, ma-

²⁶ Mısırî, *Risale-i Hızıryye*, vr. 41b.

²⁷ Kehf, 18/80.

kam sevgisinden soğutmuştur.²⁸ Yani Mısırî, makam sevgisi âfetinin, sembolik anlatım üzerinden giderilmesi şeklinde, öz manaya yönlendirme yaparak ibret ehlini tefekküre sevk etmeyi hedeflemiştir.

9. Çocukla Makam Sevgisi Arasındaki İlişki

Mısırî, ayetteki çocuğu, makam sevgisi olarak değerlendirirken, yani ikisi arasındaki mana irtibatını meâlen şöyle der:

Makam sahiplerine göre makam sevgisi, sevilen, rağbet edilen maaşum bir çocuk gibidir. Böyle güzel bir çocuğa kıymak, nasıl zorsa, makamdan vazgeçmek de o kadar zordur. Ancak akıllı olanlar makamdan memnuniyetle vazgeçebilirler. Yok, eğer makamdan vazgeçemezse, makamı gasp eden bir melik gelir, onu öldürür. Böylece çocuk yerine kendi ölür. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Sendeki varlık duygusu/veya varlığın, kıyas kabul etmeyen en büyük günahdır.”²⁹

Makam sevgisini terk etmek, çok sevilen bir çocuğu öldürmekten daha zordur. Ayrıca “Ölmeden önce ölüünüz”ün³⁰ manası da makam sevgisini yok ediniz, yoksa onun uğruna siz ölüünüz; öyleyse siz ölmeden onu yok ediniz demektir.³¹

Yaptığı bu yorumlara ek olarak Mısırî, şunları da söyler:

Kişi ne kadar salah ehli olursa olsun, sonunda makam sevgisi, onu oğlan çocuğu sevdasına düşürür, fâsık ve fâcır olur. Çocuğa olan sevgiyi silip yok edebilirse, o zaman kişi azgınlıktan kurtulur. Aksi halde çocuk sevgisine yani makam sevdasına düşen kişi, haramdan ve zulümden kurtulamaz.³²

10. Çocuğun Öldürülmesinin Hz. Musa'ya Faydası Neydi?

Hz. Hızır (as) kendisine eğitim almak için gelen Hz. Musa'ya (as), çocuğu öldürerek ne gibi bir fayda sağladı?

²⁸ Mısırî, *Risale-i Hızriyye*, vr. 46a.

²⁹ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 2/291.

³⁰ Bkz: Niyâzî-i Mısırî, *Mawâidü'l-İrfan*, çev: Süleyman Ateş, Ankara 1971, 11. Sofra.

³¹ Mısırî, *Risale-i Hızriyye*, vr. 42a.

³² Mısırî, *Risale-i Hızriyye-i Cedide*, vr. 46a-46b.

Mısrî, bu hususa meâlen şu yorumu getirir:

Gulam/çocuktan maksat, Hz. Musa'da (as) olan hubb-ı câh/makam sevgisiydi. Çocuğu öldürünce Hz. Musa'dan (as) bu makam sevgisi silindi, kayboldu.

Siddîkların yani mukarreblerin en üst seviyesine gelenlerde, en son çıkan hastalık, makam sevgisidir.

Makam sevgisi o kadar derinlere kök salmıştır ki, Siddîkların (bile) aklından çok zorlanarak ancak çıkar.

Siddîklar böyleyse, siddîk olmayanların hali nasıl olur acaba?

Bunları özetledikten sonra Mısrî, makam sevgisinin en büyük afet ve apaçık düşman olduğunu söyler ve ekler; *“Makam sevgisinden, yüz bin siddîktan ancak bir siddîk kurtulur. Makam sevgisini enine boyuna ne kadar geniş açıklasam da yine de anlatabildim diyemem; çünkü anlat anlat bitmez.”*³³

11. Çocuğun Öldürülüşünde Niçin “Biz İstedik/Eradnâ” İfadesi Kullanıldı?

Mısrî, bu konuya da şu şekilde açıklık getirir:

HZ. HIZIR (as) gemi delinmesi konusunda “Gemiye delmeyi ben istedim” (eradtu)³⁴ demişti ve bu gemiye zarar verme işinde ayıp vardı. Bu yüzden Hz. Hızır (as) konuyu Allah'a değil kendine, kendi iradesine yükleyerek anlatmıştı.

Duvarın tamirinde Hz. Hızır'ın (as) “Rabbin istedi” (eradnâ)³⁵ ifadesini, Mısrî şöyle açıklar: Bu olayda sırf hayır vardı, Hz. Hızır (as) bu yüzden olayın arka planındaki iradeyi, kendi üzerine almadı, Allah'a bağladı.

Yani bu iki olaydan şer, noksan, yanlış gibi görüneni Hz. Hızır (as) kendine, sırf hayır, güzellik, doğru ve iyi gibi görüneni de Allah'a havale etti/atfetti. Mısrî, Hz. Hızır'ın (as) iki olayı bu tarzda hayrı Allah'a, şerri kendine havale etmesini, O'nun, Hz. Musa'ya (as) “Âdâb-ı İlâhiyyeyi” öğretmek maksadına matuf olduğunu söyler.

³³ Mısrî, *Risale-i Hızriyye-i Kadîme*, vr. 38a-38b.

³⁴ Kehf, 18/79.

³⁵ Kehf, 18/82.

Çocuğu niçin öldürdüğünü izah ederken Hz. Hızır (as) “eradnâ” yani “biz istedik” demişti.

Mısrî bu olayı, Hz. Hızır’ın; “Allah ve ben ikimiz istedik”³⁶ tarzında anlatmasına şu izahı getirir.

(Çocuğun) öldürme olayı, hayır ve şer olarak iki taraflıydı. Hayır tarafı; ana babanın cehenneme girmekten kurtuluşu, şer gibi görünen yanı da; çocuğun öldürülmesiydi. Yani bu iki yönlü olayın, ana-baba tarafı “rahmet”, çocuk tarafı (ise), “kahır” idi. Olayın rahmet ve kahır yönünün aynı anda ortaya konması için; “Allah rahmet tarafını, ben de kahır tarafını beraber istedik” şeklinde bir mana açılımı ile “eradnâ” demiştir.³⁷

12. Bir Soru: Çocuk, Makam Sevgisi İse Bu Sevginin Ana-Babası Nedir?

Mısrî konuyu biraz derinleştirmek üzere, makam sevgisinin sembolik mânâ açısından arka beslemesini sorgulamak üzere, kendi kendine problematik bir şekilde yukarıdaki soruyu soruyor. Ve hemen ardından şu hikemî cevabı veriyor:

“Makam sevgisi” çocuğunun babası; Hz. Musa’nın (as) ruh-i kudüsîdir. Anası ise; nefs-i mutmainnesidir. Çünkü peygamberlerin başlangıçtaki manevi yolculukları, nefs-i mutmainnedendir. Avam ise manevi olgunluğa nefs-i emmâreden başlar.³⁸

Mısrî, Hz. Musa’nın (as) sülûku konusunu biraz daha açar ve şu yorumu yapar:

Yani Hızır (as) şöyle dedi:

-Musa’nın (as) ruhu, ruh-i kudüsîdir (temiz ruhtur). Nefsine gelince o da nefs-i mutmainnedir. Temiz ruhlu ve olgun nefis sahibi iken Hz. Musa (as) da hubb-ı câhın (makam sevgisinin) bulunması uygun değildir. Çünkü makam sevgisi, tuğyan edenlere ve haricîlere münasiptir. Hz. Musa (as) gibi temiz ruhlu ve olgun nefse sahip kişilere layık değildir. İşte Hz. Hızır (as), Hz. Musa’ya (as) bu fazileti kazandır-

³⁶ Kehf, 18/81.

³⁷ Mısrî, *Risale-i Hzriyye-i Kadime*, vr.38b.

³⁸ Mısrî, *Risale-i Hzriyye-i Kadime*, vr. 40b.

mak üzere, O'nun enfüsteki/içteki makam sevgisini, afakta/ dışta bir çocuk olarak temsil edip/şekillendirip öldürdü.³⁹

Mısırî, bu yorumuna Kur'an'dan da örnek vererek şu şekilde bir açıklık getirir:

Aynı şekilde Hz. İbrahim (as) da, "Oğlunu kes!"⁴⁰ diye emrolundu. Yani surette/şekildeki Hz. İsmail (as) aslında, Hz. İbrahim'deki (as) makam sevgisi hubb-ı câh idi. Hatta Hz. İbrahim (as) önce kendi oğlunu keseceğini zannederek çok zahmetler çekti. Ama Hak Subhanehû ve Teâla O'ndan hubb-ı câhı/makam sevgisini, kaç şeklinde kesti ve yok etti. Kesilen Hz. İbrahim'deki (as.) hubb-ı câh idi.⁴¹

Mısırî (ks.), bu iki peygamber üzerinden yaptığı örnekleme, ayrıca tasavvuf tarihinden iki anekdotla zenginleştirir.

İlk anekdotta İbrahim Edhem Hazretlerini (ö.162/779) örnek verir. Bilindiği gibi o, Belh Şehri'nin sultanıydı. Mısırî, İbrahim Edhem için, makamı terk edince, kendisine Hz. Hızır'ın (as) ilmi verildiği.⁴² diye yorum yapar.⁴³

Mısırî, diğer anekdotta da Halife Me'mun'dan (ö.218/833) örnek getirir. Halife Me'mun çok beğendiği birini bir şehre hâkim olarak tayin etmek ister. Ama o zat yapılan teklifi hemen reddeder.

Halife:

-Öyleyse kimi uygun görüyorsan, onun ismini ver de onu tayin edelim, der.

O zat, halini beğendiği bir zatın ismini verir; halife de o zatı vali olarak tayin eder.

Vali olan zat kendisini tayin eden zatı merak eder ve bir gün kalıp onu ziyarete gider.

Ona sorar:

-Efendim, bu görev için beni seçmişsiniz, diyerek memnuniyetini arzeder.

Ancak o şeyh, valiye şu cevabı verir:

³⁹ Mısırî, *Risale-i Hızriyye-i Kadîme*, vr. 40b.

⁴⁰ Sâffâr, 37/99-107.

⁴¹ Mısırî, *Risale-i Hızriyye-i Kadîme*, vr. 40b.

⁴² Mısırî, *Risale-i Hızriyye-i Kadîme*, vr. 41a.

⁴³ İbrahim b. Edhem, padişahlığı terkedince, mâneviyat yolunda kendisine Hz. Hızır'la sohbet etmek nasib olmuştu. Bkz: Camî, *Nefehâtü'l-Üns*, Lami'i Tercümesi, s. 95; İsfehâni, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 7, s. 367, c. 8, s. 3.

-Ben seni, o makama lâayık ve ehildir diye seçtim. Ama yapılan teklifi kabul et demediğim halde, kabul etmişsin. Ancak yine de kendin bilirsin diyerek, onu üstü örtülü bir şekilde eleştirir.

Yine Mısrî, Halife Ömer bin Abdulaziz'i (ö.101/720) örnek olarak gösterir. Halife yaşlı bir şeyhe mektup yazarak ondan nasihat ister. O da şu cevabı verir:

-Ey müminlerin emiri!

Her bir Müslümana kardeş,

Yaşlılara oğul,

Çocuklara baba ol...

Onları suçları kadar cezalandır!..

Öfke sonucu vuracağın tek fazla bir kırbaç ile, boynunu cehenne me sokarsın.⁴⁴

Bu anlatımıyla Mısrî, makam sahibi olmanın acı sonuçlarına işaret eder. Hubb-ı câhın insanı ahirette kolayca azaba duçar edeceğini söyler ve sonunda "velhasıl" ifadesiyle işin özeti şudur der:

"Makam sevgisini terk etmek, en zor şeydir. Bu yüzden (o), en derinlere gömülü (bir) hazine ve çözülmesi en zor rumuzdur."⁴⁵

13. İlm-i Ledün İçin Üç Şart

Mısrî, Kur'an-ı Kerim'deki Hz. Musa (as) – Hz. Hızır (as) kıssasında n ilm-i ledünnü elde etmek için bir kulun, üç güzel ahlaka sahip olması gerektiği sonucunu çıkarır:

a. *Gösterişten/riyadan yani iki yüzlü-münafık olmaktan kurtulmak. Yani ihlaslı olmak.*

b. *Makam sevgisinden, riyaset belasından kurtulmak yani fakr ve hiçlikle süslenmek.*

c. *Ucb/kendini beğenmekten yani narsizm hastalığından kurtulmak ki, bu da fakrla doğrudan bağlantılıdır.⁴⁶*

Mısrî, bu üç ahlakı, yani makam sevgisinden kurtulmayı yani fakr-ı, ihlaslı olmayı ve hiçlik'i yani kendini beğenmeyi terk etmeyi rea-

⁴⁴ Mısrî, *Risale-i Hızriyye-i Kadîme*, vr. 41a.

⁴⁵ Mısrî, *Risale-i Hızriyye-i Kadîme*, vr. 41a

⁴⁶ Mısrî *Risale-i Hızriyye-i Kadîme*, vr. 40b

lize ettirebilmenin çok güç olduğunu söyler. Hatta Mısrî, sıddıkların bile bu konuda zorlandıkları kanaatindedir.⁴⁷

Bu durumda sonuç olarak görülüyor ki; ilm-i ledün nimetinin büyüklüğü oranında, onu elde etmenin külfet olarak büyüklüğü kaçınılmazdır.

14. Diğer Tasavvufî Tefsirler “Öldürülen Çocuk” İçin Ne Diyor?

Bazı tasavvufî tefsirler, öldürülen bu çocuk için genel olarak kısaca yaptıkları yorumları Mısrî ile kıyaslayarak ele almaya çalışalım.

A. Ruhul-Beyan'da

İsmail Hakkı Bursevî (ö.1137/1725), olayı ele alırken, bu erkek çocuğun adını “Ceysur”, babasının “Kazbura”, annesinin “Sehva” olduğunu kaydeder.

Anne ve baba, tevhid ehliydi, ancak beşerî yapı itibariyle çocuklarına duydukları sevgi sebebiyle, hidayetten dalâlete düşmeleri söz konusuydu. Hızır (as) bundan dolayı haşyete/ korkuya kapılmıştı.⁴⁸

Bursevî, bu olayda şu inceliğe işaret eder: Hızır'ın (as) korkma sebebi, Allah'ın, ona çocuğun kâfir tabiatlı olarak yaratıldığını bildirmesidir. İşte bu kâfir tabiat, sadece çocuğu değil, mü'min anne-babasını da etkisi altına alabilecekti.

Allah onlara, o kâfir fitratlı/tabiatlı çocuk yerine, ondan daha temiz (zekaten) ve daha merhametli (akrabe ruhmen) bir çocuk vermek istemişti.⁴⁹ “Böylece istedik ki, Rableri onun yerine, kendilerine ondan daha temiz ve merhametlisini versin.”⁵⁰

Yani samimi imanın Allah katındaki değeri, bu şekilde karşılık bulmuştu.

Bursevî, muhaddis el-Mutarriif'ten (ö.95/713) bir alıntı ile çocuğun öldürülme işini, şöyle açıklar: Çocuk erkek doğduğu için ana-babası sevinmiş, ama öldürülünce de üzölmüşlerdi. Kişi her halükârda

⁴⁷ Mısrî, *Risale-i Hızriyye-i Kadîme*, vr. 38a

⁴⁸ Kehf, 18/80.

⁴⁹ Bursevî, *Ruh'ul-Beyan*, trc. komisyon, İstanbul 2008, c. 11, s. 500.

⁵⁰ Kehf, 18/81.

Allah'ın kazasına razı olmalıdır. Zira mü'min için Allah'ın kaza ve takdiri, kendi arzu ve takdirlerinden daha hayırlıdır. Bu alıntidan sonra Bursevî, şu şiirle bu manayı kuvvetlendirir:

*Hızır (as) o çocuğun boğazını kesip öldürdü.
Bu olayın sırrını avam halk anlayamaz.
Camı verenin, camı alması da caizdir.
O, (Hızır) vekildir ve eli Hakkın elidir.
Nice düşmanlıklar var ki sonu dostluğa çıkar.
Nice yıkılmalar var ki, sonuçta yapılanmaya döner.*

Ardından Mesnevi'den bir alıntı yapar;
*Gerçekte her düşman senin ilacındır.
Çünkü o düşmandan kaçır.
Yalnızlık (halvet) köşelerine sığınır.
(Orada) Allah'ın lütfundan yardım dilersen*
diyerek ayetin arka planındaki hikmeti vurgular.⁵¹

Bursevî, bu ayetteki kendi işârî yorumlarını üç madde halinde özetle şöyle açıklar:

a) Şeriatın zahirine göre maslahat bile olsa, suçsuz birini öldüremezsiniz. Fakat şeriatın batınında işlerin sonları kendine açılan/keşfolunan kimse, başkasına zarar vereceğini kesin olarak bildiği kişinin hayatına son vermesi caizdir.

b) “Bazen hoşlanmadığınız bir şey, sizin hakkınızda hayırlı olabilir”⁵² ayeti bu olayda gerçekleşmiştir. Ana-baba ve çocuk, bu öldürülme işine razı değildi, ama sonucu ummadıkları şekilde hayırlı oldu.

c) Te'vilat-ı Necmiyye'de de geçtiği gibi Allah, mümin kulundan, sevdiği şeylerden kendisine zarar vereni alır. Ancak kul, o alınanın zararlı olduğunu bilmez. Ama bu duruma sabreder, şükreder. Onun bu hali üzerine Allah cc., ona daha faydalı bir hayır verir. Nitekim ayette şöyle buyrulur: “Böylece istedik ki, Rableri onun yerine kendilerine, ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin”⁵³

B. Letâifu'l-işârât'ta

⁵¹ Bursevî, *Ruh'ul-Beyan*, s. 501.

⁵² Bakara, 2/216.

⁵³ Kehf, 18/81.

İmam Kuşeyrî (ö.465/1072), *Letâifi*'nde bu konuyla ilgili derinlemesine bir yorum yapmaz. Kısaca şöyle der:

“Hz. Hızır (as), Hz. Musa (as)'ya, Allah'ın ezeldeki ilmi ve hükmünün; çocuğun sağ kalmasında, ebeveyni için fitne, bu halefin (evladın) değiştirilmesinde ise kendileri için saadet bulunduğuş⁵⁴ şeklinde kesinlik kazandığını açıklamıştır.⁵⁵

Kuşeyrî'ye göre kısaca bu olay, ana-baba için fitne/sınav, ama sonucu mutluluktan ibarettir.

C. İbn Acibe'ye Göre

İbn Acibe (ö.1224/1809), tefsirinde çocuğun öldürülmesinin arka planındaki hikemiyyât unsurlarını şu şekilde tesbit eder.

a) Anne ve babaların çocuklarına olan sevgisi, onların tesiri altında kalmasına yol açabilir yani sevgiden maraz doğabilir.

b) Hz. Hızır (as), bir evde iki imânlı ve bir inkârcının bir arada olmasının, imânlı olanların inkârcıya meyletmesine yol açabileceği endişesindedir. Yani negatif empatik etkileşimler, bir arada bulunmak ve sıkı yakın temasla daha güçlü bir şekilde ortaya çıkar. Aynileşme, pozitif olduğu gibi, bu şekilde negatif de olabilir.

c) Hızır (as), Allah (cc) kendisine çocuğun sonunu gösterdiği için korkuya kapılmıştı. Allah (cc)'in bildirmesi, doğru bilginin en vazgeçilmez yoludur.

d) Bu âyette, çocuğun yapacağı işin sonucunu hoş görmeyenin, bizzat Allah (cc) olması da muhtemeldir.

e) Ayetteki “Eradnâ” (İstedik) lafzı⁵⁶, Allah'ın (cc), anne-babaya iyilik yapma iradesinin müşahhas delilidir. Ve Allah (cc) o çocuk öldürüldükten sonra, onlara bir kız çocuğu lütfetti. O da bir peygamber ile evlendi ve o evlilikten yine bir peygamber doğdu. Allah (cc) o peygamber ile pek insanı hidayete erdirdi.⁵⁷

D. Muhiyyidin İbn Arabî'ye Göre

Bu konuyu İbnü'l-Arabî (ö.638/1240) *Fusûs*'unda şu şekilde özetlemiştir:

⁵⁴ Kehf, 18/81.

⁵⁵ Abdülkerim Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, trc. Mehmet Yalar, c. 3, s. 411-412.

⁵⁶ Kehf, 18/81.

⁵⁷ İbn Acibe el-Haseni, *İbn Acibe Tefsiri*, trc. Dilaver Selvi, c. 5, s. 430.

İbnü'l-Arabî, çocuğun öldürülmesi olayını Hz. Musa'nın (as.) Mısır'da kıptî'yi öldürmesiyle irtibatlandırır.

Hz. Musa (as.), kıptî'yi öldürdüğü için yıllarca üzülmüş yani bir nevi kilitlenmişti. Hızır (as.) çocuğu öldürmesinin bânını/iç yüzünü açıklarken; “Ben, bunu kendimden olarak yapmadım”⁵⁸ diyerek, Hz. Musa'ya (as.); “Mısır'daki kıptî'yi, “öldürme işini Allah'ın (cc.) ilhâmıyla” yaptığını, bu yüzden *ma'sûmu'l-hareke* olduğunu gösterdi. Kıptî'yi öldürürken içine doğan ilhâmı, o sırada peygamber olmadığı için Hz. Musa (as.) farkına varamayarak şeytanî olarak değerlendirmiş ve,

“Bu, şeytanın amelindedir, nefsim zulumettim, Beni bağışla (ya Rab)!”⁵⁹ diyerek uzun yıllar üzüntü çekmişti. İşte Hızır (as.), O'ndaki bu hüznü, çocuğu öldürmekle gidermişti. Yani Hz. Musa'nın (as.) kilitlendiği, takıldığı yeri çözmüş, hüznünü gidermişti.

İbnü'l-Arabî'ye göre; peygamberlerin yaptıkları nefsu'l-emrde (işin aslında) *ma'sûmu'l-hareke*dir.⁶⁰ Kıptî'nin öldürülmesinde de işte bu genel kural geçerlidir.

İbn Arabî'ye göre; Allah cc., bu ve benzeri olayları, Hz. Musa'ya (as.) “sabrı tahakkuk ettirmek” üzere yaşatmıştır. Hz. Musa'nın (as.) uzun yıllar kıbtî için çektiği bu üzüntü, kendisini sabır açısından iyice olgunlaştırmıştır. Yani yolculuk, tamamen kemâlâta doğru olmuştur.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin bu işarî değerlendirmesini çok dikkat çekici bulduğumuz için, Ahmed Avni Konuk'un konuyla ilgili yaptığı açıklamayı önemine binâen burada orijinal şekliyle vermeden geçmek istemiyoruz:

“Yani Allah Teâlâ, Hz. Musa (as.)'ı bir takım belâlara mübtelâ kıldı (uğrattı). Musa (as.)'ın kendi nefsinde sabrı mütehakkık olmak (gerçekleştirmek) için (belâları) O'na musallat eyledi. Ve ilm-i ilâhîde “saberîn” suretinde (şabredenler şeklinde) sabit olmak için, O'nu bu fitneler ile meftun etti, yani mevâtın-ı kesîrede (pek çok yerde) O'nu imtihan etti.

⁵⁸ Kehf, 18/82.

⁵⁹ Kasas, 28/16.

⁶⁰ Ahmed Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., no: 37, İstanbul 2005, c. 4, s. 161-163.

Zira Hak için iki nevi (çeşit) ilim sabittir (vardır):

Birisi, “ilm-i zâtî”, diğeri “ilm-i esmâî”dir.

İlm-i esmâî (isimlere ait ilim), imtihan neticesinde tahakkuk eder (gerçekleşir).

İlm-i zâtî (zâta ait isim) böyle değildir, zira (bu), zât-ı Hakk'ın kendisine (zatına) olan ilmidir.

Bu iki ilim hakkındaki izâhât, “Fass-ı Şîsî” ile “Fass-ı Lokmânî”de mürur etti (geçti).

Allah Teâlâ'nın Musa (as.)'a musallat kıldığı belâların evvelkisi (ilki), Musa (as.)'ın Kıbtîyi Mısır'da katl etmesidir.

Ve O'nun (Hz. Musa'nın as.) kıbtîyi öldürmesi, Allah Teâlâ'nın ilhamı ve O'nun (Hz. Musa'nın as.) sırrında, Hakk'ın O'na tevfiği (başarıya erdirmesi, muvaffak kılması) sebebiyle (kıbtîyi öldürme olayı) vâkı' oldu (meydana geldi).

Gerçi Musa (as.) bu katlin (öldürme işinin) ilham ve tevfiğ-i ilahî (Allah'ın ilhamıyla ve başarıya erdirmesi) sebebiyle olduğunu bilmez idi. Çünkü henüz (Peygamber olarak) meb'ûs değildi (gönderilmemişti).

Velakin kıbtînin katli hakkında, Rabb'inin emri gelinceye kadar tevakkuf etmemekle (beklememekle) beraber, Musa (as.), kıbtînin katli sebebiyle, nefsinde (içinde, kalbinde) korku ve endişe bulmadı. Nefsinde (içinde) korku ve endişe bulmaması da, nebî (nin), bâtını (içi) ile ma'sûm olmasından nâşîdir (dolayıdır).

Korku ve endişe ise bâtından inbi'âs eder (içten, kalpten doğar).

(Kıbtîyi öldürme) filinin ilham (yolu) ile olduğuna min indillâh bununla inba, yani ihbâr (haberdâr) oluncaya kadar, vâkıf olmadığı haysiyetiyle de (bilmediği için), nebî, bâtını ile ma'sûm'dur. *Ve bâtım (içi) ile ma'sûm olunca, zâhirinden (dış vücut organlarından) sâdır olan fiilin (meydana gelen işin), ilham-ı ilâhî ile olduğuna şuuru olmasa dahi, o fiülinden dolayı, kendi nefsinde korku ve endişe bulmaz.*

İşte bu katli-i kıbtînin (kıbtînin öldürülmesinin) emr-i ilâhî ile (Allah'ın -cc- emri ile) olduğuna, Musa (as.)'ın adem-i şuûr ve vukufundan nâşî (Musa -as-ın farkedememesi ve bilmemesinden dolayı), Hızır (as.), Cenâb-ı Musa'ya katli-i gulâmı (çocuğun öldürülmesini) gösterdi.

Fakat Hz. Musa (as.), gulâmın katilini (çocuğu öldüreni) inkar etti (hoş görmedi, kabullenemedi). Ve “Niçin nefs-i zekiyyeyi (günah-

sız bir kişiyi) öldürdün?”⁶¹ diye itiraz eyledi. Halbuki kendisinin dahi Mısıır’da kıbtîyi katli etmiş olduğunu tahattur etmedi (hatırlamadı).

Ve (Hz. Musa’nın -as-) adem-i tahatturunun (hatırlayamamasının) sebebi, her iki katli (öldürmeyi) kıyas etmemesi (karşılaştırması) idi.

Zira (Hz. Musa -as-) kendisinin kıbtîyi katletmesini (Allah’tan gelen) ilham ile değil iğvâ-i şeytânî ve sevk-ı nefsanî ile vâkı’ (şeytanın aldatması ve nefsinin yönlendirmesiyle meydana geldiğini) zannetmiş ve “Hâzâ min ameliş-şeytânî, Rabbi innî zalemteü nefsi fağfırlı” (yani; bu şeytanın amelindedir. Ya Rabbi nefsim/kendime zulmettim, beni bağışla!⁶² münâcâtıyla (yalvarmasıyla) Rabb’ine istiğfâr eylemiş idi.

(Hz. Musa as.), Hızır (as.)’ı asfiyâdan (saf kullardan biri olarak) bildiği ve ondan ef’âl-i şeytânîye ve nefsanîye (nefsanî ve şeytanî işler) sudûruna (meydana gelmesine) ihtimal vermediği için, katli-i gulâma (çocuğun öldürülmesine) i’tiraz eyledi. Böyle olunca Hızır (as), O’nun inkar ve i’tirâzına cevaben “Ben, bunu kendi emrim ile yapmadım”⁶³ dedi. Ve bu söz(ü) ile, O’nun (Hz. Musa’nın as.) o katil (işin)deki mertebesine, yani O’nun (Hz. Musa’nın as.) dahî kıbtîyi emr-i ilâhî ile katli etmiş (Allah’ın cc. emriyle öldürmüş) olduğuna tenbih eyledi (uyardı). Çünkü her ne kadar Musa (as)’ın kıbtîyi katli, emr-i ilâhî ile olduğuna şuûru yok idiyse de (Hz. Musa as. kıbtîyi her ne kadar Allah’ın -cc- emri ile öldürdüğünün farkında değilse de), kendisi nebî olması hasebiyle, hadd-i zâtında (temelde) kendinden sâdır olan hareket ve fiilde ma’sûmdur. Ve Hızır (as.)’ın Cenâb-ı Musa’ya (as) vâkı’ olan bu tenbihi (Hızır’ın as. Hz. Musa’ya as. olan bu uyarısı), katli-i kıbtî yüzünden onda (Hz. Musa’da as.) hâsıl olan (meydana gelen) nedâmet ve teessüfün (pişmanlık ve üzüntünün) zevali (yok edilmesi, giderilmesi) içindir. Çünkü (artık Hz. Musa’nın -as-) katli-i kıbtî ile vâkı’ olan (kıbtîyi öldürmekle meydana gelen) ibtilasının (sınavının) hükümü (çocuğun öldürülmesi ile) tamam olmuş idi.”⁶⁴

⁶¹ Kehf, 18/74.

⁶² Kasas, 28/16.

⁶³ Kehf, 18/82.

⁶⁴ Konuk, *Fusûsu’l-Hikem*, c. 4, s. 161-163.

Değerlendirme

1. Mısırî'nin açıklamalarına göre Hz. Musa'da da (as), Hz. İbrahim'de de (as) makam sevgisi vardı. Ve her ikisi de “çocuğun öldürülmesi” tecrübesiyle yüzleşerek hubb-ı câhdan kurtulmuş oldu.⁶⁵

Birer peygamber olmakla beraber, insani yönü de olan Hz. İbrahim (as) ve Hz. Musa (as)'da makam sevgisinin bulunmasını gerektirebilecek psiko tarih arka yapı acaba neydi?

Evet, bu iki peygamberin hayatı incelendiğinde, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde elit yönetici kesimle çok sıkı bir şekilde bağlantıları olduğu görülür. Hz. Musa (as) firavununun, yani Mısır hükümdarının yanında, yöneticilikle ilgili makam ve mevki açısından psikolojik kişilik beslenmesiyle büyümüştü. Kanaatimizce, Mısırî, işte bu farkındalıkla, Hz. Musa (as)'da zaten var olan nefs-i mutmainne yapılanmasını da referans alarak, hubb-ı câh tozlarından ve bunun giderilebilmesinden bahsedebilmiştir.

Hz. İbrahim'in (as) babası Azer de yönetici elit kesime mensuptu. Yani Hz. İbrahim de (as), yetişirken Hz. Musa (as) gibi siyasi, içtimai ve idârî piramidin en üst katmanında yer almıştı. Mısırî'nin isabetle kaydettiği gibi insanî yapıları gereği bu iki peygamberin üzerlerinde çok az da olsa, hubb-ı cah tozları olabilir ve her iki peygamber de “Çocuk Öldürülmesi” tecrübesi yaşayarak, makam sevgisi tozlarından kurtulmuştu.

2. Şeytanın, cennette Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya delâlet ettiği “mülkin lâ yeblâ”⁶⁶, potansiyel olarak hubb-ı câhın şuur altındaki en büyük ve en temel tetikleyicisidir. Günümüzde, psiko-politik olarak artık yaşı 80'i geçmiş olmasına rağmen pasife dönüşmüş enerjisiyle, uzun yılların verdiği hayat olgunluğuna rağmen aktif idari, siyasi yapılanmada yer almak hırsına sahip, pek çok politikacı tiplerini gördükçe Mısırî Hazretlerine (ks.) hak vermemek elde değildir, diye düşünüyoruz. Hubb-ı câh, bu durumuyla olgun insanlarda bile çok ciddi bir kilitlenmedir, diyebiliriz. Yani insanın olgunluk kazanmasının önünde önemli bir engeldir. Hatta burada bir adım öteye giderek şu-

⁶⁵ Mısırî, *Risale-i Hızıryye-i Kadîme*, vr. 40b.

⁶⁶ Taha, 20/120.

nu da söylemek mümkündür: Aşırı makam ve mevki hırsı insanın çocuklaşmasına yani olgunluktan uzaklaşmasına yol açar. Bu tipler makam sahibi olunca, davranışları, düşünceleri, yorumları ve halleri yüz seksen derece ters bir yapılanmaya dönüşür.

3. Mısrî, Hz. Musa'nın (as.) "Şu dünyada en âlim benim" demesinin sonuç değerlendirmesinde ilimde tam kemâlât sahibi olmadığını göstermek üzere Allah (cc.)'ın, Hz. Musa'yı (as.) Hızır'a (as.) gönderdiğini söyler.⁶⁷

Bu yoruma göre, ilim, ilm-i ledünle tekâmül etmiş oluyor. Tasavvufta da baştan beri Seriyü's-Sakatî'nin (ö.253/867) yeğeni Cüneyd-i Bağdadî'ye (ö.297/909) öğrettiği temel düstur da bu minval üzereydi: "Muhaddis sûfî ol!"⁶⁸ Yani önce genel olarak ilim öğren, sonra tasavvuf ilmini öğren, ifadesi, Hz. Musa'nın (as.) ilim yolundaki serüveniyle benzerlik göstermektedir.

Mısrî, ilim tekâmülü için ledün ilmüne işarette bulunması, her ilim adamının kendi alanında ilmî olgunluğunu tamamladığında, bu aklî kemâlâtının yanı sıra kalbî kemâlatla kendini tamamlaması yönünde işarette bulunur. Şüphesiz, akıl-kalb bütünlüğü denilen "Altın Denge"; Mısrî'ye göre budur.

4. Mısrî'ye göre, Hz. Musa (as.) ülü'l-azm bir resul idi ve elinde "firavun gibi büyük Allah düşmanı" helak olmuştu. Hızır (as.) ise ümmi idi. Ama O'nun, ilim aşkı ile kendinden aşağı derecedeki birine öğrenci olması, yed-i beyzâ ve asâ mucizesinden daha üstündür. Çünkü bu olayda Hz. Musa'nın (as.) tevâzu'unun mükemmelliği vardır.⁶⁹

Mısrî, bu tesbitiyle, ilim kibrinin tevazu ile terbiye edilmesi hususunu ön plana çıkarır. İblis meleklerin hocasıydı ama o, Hz. Adem'e (as.) kibri yüzünden secde etmedi. Tevazu noktasındaki kırılğan şahsiyet yapısı iblis'i ebedi olarak cehenneme sürükledi.⁷⁰

Hz. Musa'nın (as.) Hızır'a (as.) talebe olmasındaki Mısrî'nin, "Tevâzû" yönünde bir anlam okuması yapması ve kibri kırmanın,

⁶⁷ Mısrî, *Risâle-i Hayriyye-i Cedide*, vr. 38b-38d.

⁶⁸ Süleyman Ateş, "Cüneyd-i Bağdadî", *DİA*, İstanbul 1993, c. 8, s. 119.

⁶⁹ Mısrî, *Risâle-i Hayriyye-i Cedide*, vr. 39a.

⁷⁰ Bakara, 2/34.

mucize göstermekten daha mükemmel bir keyfiyet olduğuna işâret etmesi, bizce çok önemli bir tesbittir. Günümüzde bizce, entelektüel megalomanya kırılmalarının, tevâzu' ile terbiye edilmesi, ilmî etik olgunluk açısından büyük öneme sahiptir.

5. Mısırî'ye göre: Bir insanın tekâmülü, mucize göstermekten daha üstündür. Mükemmellik değerinin yükseltilmesi daha öncelikli bir keyfiyettir. Mısırî'nin bu yaklaşımı, tasavvuftaki manevî eğitimin çok önemli bir temasına işâret eder: Yolumuz keramet yolu değil, istikâmet yoludur.

Mısri, gerçek bilim adamının ahlakî profilini çizerken, onun makam, şöhret, para vs. gibi nefsanî güdülerinin tesiri altında olmamasını söyler.⁷¹

Mala, dünyaya, makama ve şöhrete bağlı bir bilim adamı, akademik olarak objektif ve özgür bir duruş sahibi olamaz. Bu yüzden de o, referans gösterilecek olgun akademik model bir şahsiyet olamaz.

Bilmek ve olmak arasındaki ahlakî olgunluk ve yetkinlik, her ilim adamı için büyük önem arzeder.

6. Mısırî, ilm-i ledünnün kitab okumakla değil yüksek ahlaklı olmakla elde edilebileceğine işâret eder yani okumak değil olmakla ilgili bir keyfiyet olduğunu söyler. Nitekim Hz. Yusuf (as.), Mısır kralına; “innî hâfîzun alîm” yani “Ben önce güvenilir biriyim sonra bilgiliyim”⁷² diyerek ahlakî merkeze almış, ilmi çevreye taşımıştır.

Ona göre ilm-i ledün elde etmek için;

a) Şeriati ihlasla yaşamak, riyadan kaçmak

b) Makam mevki sevgisini terketmek

c) Ucub/kendini beğenmekten yani kibirden, narsizmden ve megalomania'dan kurtulmak⁷³ gerekir.

Genel anlam konjonktürü içinde kabaca ifade etmek gerekirse Mısırî, Risâlesinde ilim-ahlak irtibatındaki bütünlüğün önemine vurgu yapar. Modern çağda da her bilim dalında “ethique” konusu, üzerinde dikkatle durulan ilmî arka plan yapılanması olarak karşımıza çıkar. Tasavvuftaki gibi tıpatıp aynı mahiyette olmasa bile günümüz-

⁷¹ Mısırî, *Risâle-i Hzriyye*, vr. 40b.

⁷² Yusuf, 12/55.

⁷³ Mısırî, *Risâle-i Hayriyye-i Cedide*, v. 40b.

de tıbbî etik, siyasî etik, akademik etik vs. gibi, çeşitli ilmî disiplinlerde, ilmî ahlâkî duruşlar ve yapılar belirleme yönünde ciddi çalışmalar yapıldığı görülmektedir.⁷⁴

7. Mısrî, bu üç olayın zaman ve mekan boyutuyla, dünyada daimi olarak vuku bulduğunu söylerken günümüzde de üzerinde durulduğu gibi, hâdisâtın oluş açısından, özde birliğine yani genel oluşuna işaret eder.⁷⁵

Mısrî; irfan diliyle tarihin tekrardan ibaret olduğunu söyleyerek, bizce isabetli bir tesbitte bulunur.

Bu gerçeklik, bir felsefe olarak şöyle açıklanır: Aslında tüm insanlık tarihi, aynı olayların, farklı zamanlarda tekrarlanmasından başka bir şey değildir. (history repeats itself). Bu özde birlik kevnî kanun, kültür, eğitim ve sosyoloji gibi her konuda geçerlidir.⁷⁶

Kur'an'da Hz. Musa (as.) ve Hızır (as.) arasındaki bu üç olay özeldir. Ama Mısrî bu özelde geneli, gördüğü gibi, genelde içinde de Hz. Musa (as.) ve Hz. Hızır (as.) olayını görebiliriz diyerek, çift yönlü hikemî bir işarete bulunmuştur. Bakış açılarının çeşitliliği, düşünce zenginliğine yol açar. Düşünce zenginliği de medeniyetlerin tekâmülüne öncülük yapar.

8. Mısrî çocuğun öldürülmesini bir sembol olarak değerlendirir ve çocuk sembolünü hubb-ı câh olarak görür.⁷⁷ O'nlara duyulan sevginin şiddetiyle, ikisi arasında bir benzetme yönü kurgular. Sonuçta çocuğun öldürülmesinden, makam sevgisinin terbiye edilmesi şeklinde bir yapılanma çıkarımı yapar.

Tasavvuftaki bu tür sembolizmalar, konunun anlaşılmasında, ufuk açıcı bir özelliğe sahiptir.

Semboller dünyası bilinmeyen daha bilinir hale getirir. Çünkü, temsilî anlam teorisinde şekillendirme, manaya kesinlik katar.⁷⁸

Sembolizm, Dillistone'nun ifade ettiği gibi "İnsanın, özel dünya-

⁷⁴ Bkz. Ayşe Erzan, "Bilim Okuryazarlığı ve Bilim Etiği", (TÜBA, Bilim Etiği Komisyonu Çalışma Esasları içinde).

⁷⁵ Mısrî, *Risâle-i Hızriyye*, v. 41b.

⁷⁶ Bkz: Levi-Stray K. Overture B-2 kitapta: Göstergibilim ve Sanat, s. 43.

⁷⁷ Mısrî, *Risâle-i Hızriyye*, v. 46a.

⁷⁸ *Encyclopedia of Philosophy*, Ed: Paul Edwards, New York 1972, c.V, s.284-6; Ricouer, Paul, *The Rule of Metaphor*, tr.: Robert Czerny, London 1978, s. 17.

ya, insanî kültür dünyasına girmesini sağlar.”⁷⁹ Ve bunun sonucu, insanın/insanlığın tekâmülü kaçınılmaz olur.

9. Mısırî'nin hubb-ı câh'ı yorumlarken, onu çocuk sevgisine benzeterek; çocuğa olan sevgiyi silip yok edebilirse, insan o zaman azgınlıktan kurtulur. Aksi halde çocuk sevgisine yani makam sevdasına düşen kişi, harama düşmekten ve zulüm yapmaktan kurtulamaz, der.⁸⁰

Mısırî'nin bu ifadeleri kanımızca şöyle okunmalıdır:

Ben makam sahibiyim. Acaba makamımı putlaştırdım mı, putlaştırmadım mı?

Bunu anlamanın yolu Mısırî'ye göre şudur:

a) Makam sahibi olduktan sonra başkalarına haksızlık, zulüm vs. yapıyor muyum?

b) Makamım, haramlara düşmeme sebep oluyor mu? Yani makamımı acaba kötüye kullanıyor muyum?

Mısırî'ye göre, bu sorularımın cevabı “evet” ise, bende makam sevgisi yani çocuk sevgisi var demektir.

Bu arada şu hususu unutmamak gerek: Hepimiz bir şekilde makam sahibiyiz. Mesela babayız aile reisiyiz, akrabalarımızın yaşça küçük olanlarının büyüğüyüz, bir dernek veya vakıf başkanınız veya bir memurlukta belli bir işin yürütülmesiyle görevliyiz, abiyiz, annemiz, ablayız, devlet başkanınız, bakanız, zenginiz, hakimimiz, valiyiz, komutanız, öğretmeniz, müdürüz, imamız, şeyhiz, halifeyiz vs. yani hepimiz bir şekilde bu türden makamların sahibiyiz. Bulduğumuz makamın hakkını verebiliyor muyuz? Acaba bu makamlarımız zulme ve harama girmeye yol açıyor mu?

Mısırî'nin ayete getirdiği işârî yorumun geniş mânâ açılımlarından biri de, sanırım bu olsa gerektir.

10. Mısırî, makam sevgisi tozu kalıntılarından bahsederken, “Sıddîk”⁸¹ denilen en üst maneviyat hiyerarşisine sahip veliler için de bu keyfiyetin fazlasıyla olabileceğini kaydeder.

⁷⁹ Dillistone, F. W., “The Function of Symbols in Religious Experience” (Myth and Symbol) içinde, editör: F. W. Dillistone, Society for Promoting Christian Knowledge, London 1966 içinde), s.4.

⁸⁰ Mısırî, *Risâle-i Hızriyye-i Cedîde*, vr. 46.a-46b.

⁸¹ Sıddîk için bkz: Kâmilüddin Abdürrezzak el-Kâşânî, *Istîlâhâtü's-Süfiyye*, yay: Muhammed Kemal İbrahim Ca'fer, Kahire 1981, s. 139.

Bu konuyu meâlen şöyle anlatır:

Makam sevgisi o kadar derinlere kök salmıştır ki siddîkların bile akıllarından çok zorlanmayla ancak çıkar.

Ve ekler:

“Makam sevgisinden yüz bin siddîktan ancak bir siddîk kurtulur.”⁸²

Mısrî'ye göre, var oluş yapılanması içinde, bir insan mânen çok yüksek kemâlât sahibi olsa bile, yine de insanî olarak, az veya çok noksanları, kusurları, yanlışları ve hataları olabilecektir. Mısrî, bu işârî yorumuyla, son derece ayağı yere basan bir değerlendirme yapmaktadır. Çünkü evliya ma'sûm değil, ancak mahfuzdur.⁸³ Ve son nefeste imanla ölme garantisine sahip değildir. Ayrıca peygamberlerin bile “zelle”⁸⁴ işleyebilecekleri hususu dikkatten kaçmamalıdır. Sonuç olarak; Allah'tan başka noksansız, sübhan bir varlık yoktur. Nihayet tevhid de; Allah'tan (cc.) başkasını Rab'leştirmemekten/putlaştırmamaktan ibarettir.

11. “Eradnâ” yani ayetteki “Biz istedik” derken Hz. Mısrî, çocuk öldürme olayındaki ana-babaya “rahmet yönünü” Allah'a yüklüyor, çocuğun öldürülmesi “kahır yönünü” de Hz. Hızır (as.)'a yüklüyor.

Mısrî, kul ile Allah arasındaki bu ilâhî edep, ayetlerdeki işârî ve semantik açılımlarla ortaya koyarken, aslında; “Sana bir iyilik gelirse Allah'tan bil ve eğer bir kötülük, musibet gelirse bunu da kendi nefsinden bil”⁸⁵ şeklinde formüle edilen Kur'an merkezli bir adab yapısını referans almaktadır.

Yani işârî yorum yaparken Mısrî, Kur'an bütünlüğünü göz önünde tutmaktadır. Kanaatimizce; “Onlar Allah'ın kıymetini, gereği gibi takdir edemediler”⁸⁶ âyeti, Hz. Mısrî'yi yorumlama yaparken etkilemiş olmalıdır. O, hayrı Allah'a, şerri de Hızır'a (as.) havale ederken, bu olay üzerinden, Allah'ın kıymetinin nasıl takdir edileceği konusunda, okuyucuya/talib'e örnek bir tutum sergilemiştir.

⁸² Mısrî, *Risâle-i Hızıryye-i Kadime*, vr. 38a-38b.

⁸³ Nevevî *Bustânu'l-Arifîn*, Mısır 1348/1929, s. 58.

⁸⁴ Ebu Davud, “Edeb”, s. 103; Tirmizî, “Deavât”, s. 28. Ayr. bkz: Ebu Yusr el-Pezdevî, *Usûlu'd-Dîn*, nşr: H. P. Linss, Kahire 1383/1963, s. 167; Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *İşârâtü'l-Merâm min 'İbârâti'l-İmâm*, nşr: Yusuf Abdürrezzâk, Kahire 1368/1949, s. 322.

⁸⁵ Nisa, 4/79.

⁸⁶ En'am, 6/91.

Nitekim cennetten çıkarılma olayında, Hz. Âdem (as) ve Hz. Havva'nın "Rabbena zalemna enfüsena"⁸⁷ (Rabbimiz nefsimize zulmettik) diyerek şerri kendi nefsi üzerlerine alması, onların kurtuluşuna, affına sebep olmuştur.

Şeytanise bu olayda, şerri kendi üzerine almamış "fe-bimâ ağveytenî"⁸⁸ yani "beni iğvâ eden Sensin" diyerek suçu Allah'a atma edepsizliğini göstermesi, onun ebedi olarak cehenneme girmesine yol açmıştır.

Bu işârî manaları verirken Mısırî, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Kur'an- Kerim'in bütüncül/tevhîdî mana yapısına bağlı kalmıştır. Ayrıca, Hızır'ın "eradnâ"sına Mısırî'nin getirdiği bu yorum, kendi tasaavufî kemâlâtındaki seviyeyi, daha doğrusu zirveyi de gösterir. Şöyle ki, Hz. Mısırî âyeti, yani Hızır'ı (as.) kullandığı "eradnâ" ifadesi üzerinden okumaya/anlamaya çalışırken, âyeti ve dolayısıyla Hızır'ı nesneleştirmekten ziyade, empati ötesi, bir tür özneleştirme-yeye çalışmıştır. Yani bir başka ifade ile Mısırî, âyetin içine/olayın içine dahil olarak, kendisini Hızırlaştırarak âyeti içten okumuştur. Zira âyetlerde Hızır; "Ben şerri kendime, hayrı Allah'a yükledim" ana temasını açıkça kullanmamış/dillendirmemiştir. İstedim-istedik-istedi lafızlarıyla, bu lafızların ilintili olduğu olayların anlamı bağlamında Hz. Mısırî, özneleştirme yaparak ortaya dikkat çekici yeni bir mânâ koyabilmiştir. Kanaatimize göre bu husus, şu espiyiyle, yüzde yüz uyuşmaktadır: Kur'an bütün ümmete âfâkî olarak toptan indirildiği gibi, aynı zamanda her ferde enfüsî olarak da indirilmiştir. Tasavvufî açıdan Kur'an'ı akıl olarak hem dıştan okumak, hem de içten okumak yani kalbe indirmek temel bir kuraldır.

Günümüz Kur'an okumaları, görebildiğimiz kadarıyla çoğunlukla, maalesef genellikle dıştan okuma durumundadır. Daha açık bir şekilde ifade edersek; Kur'an'ı çevreye, nefislerin hevâsını da merkeze alan bir okumayla ortaya çıkan görüntü, Yahudileşme temâyülünden başka bir şey değildir. Yani kalpten yoksun katı bir rasyonalizm. Halbuki tevâzu gerek: "Ve fevka külli zî ilmin alim".⁸⁹ "Her bileninin üzerinde bir bilen vardır" O da hiç şüphesiz ki Hz. Allah'tır (cc.).

⁸⁷ A'raf, 7/23.

⁸⁸ A'raf, 7/16.

⁸⁹ Yusuf, 12/76.

12. Özet olarak ifade etmek gerekirse Mısırî'ye göre; her peygamber gibi Hz. Musa (as) da, kesbi olan velayet yönünün fazilet/üstünlük/derece kazanması için Hz. Hızır'ın (as) terbiyesi altına girmiş ve O'nun belirli bir kulvardaki "mürşid"liği ile peygamberlik seviyesinde olmak üzere, bir tür seyr u sülûk tecrübesi yaşamıştır.

Hz. Musa'nın, Hızır (as.)'dan bu türden bir eğitimi almasının ardında, gerek Hakîm-i Tirmizî ve gerekse Muhyiddin İbn Arabî'nin, her peygamberin nebîlik ve her nebînin de bir velilik yönü olduğu bazındaki görüşleriyle açıklanabilecek bir keyfiyet görünüyor.⁹⁰

13. İfadelerinden anlayabildiğimiz kadarıyla, Mısırî, ilm-i ledün sahibi Hızır (as.) gibi kişilerin, âfâk ve enfüste bu şekilde bir tasarruf yetkisine ve gücüne sahip olabileceğini kabul etmiş görülüyor. Öyle sanıyoruz ki bu keyfiyet, "Biz onlara âfakta/dışta ve enfüste/içte âyetlerimizi göstereceğiz. Sonunda Hak (Hakîkat) onların lehine olmak üzere tebeyyün edecektir."⁹¹ âyeti ile ilgili olmalıdır. Yani biraz daha açarsak âfak ve enfüste olgunluğu sağlamaya muvaffak olanlar, ehl-i tahkik, ehl-i Hak olurlar. Yani bunlar, enfüsle âfakı kendilerinde tevhid edip muvahhid olanlardır. İşte gerçek tevhide ulaşanlar, Hz. Hızır (as) gibi enfüsteki/içteki makam sevgisini, âfakta/dışta çocuk olarak temsil ettirebilirler/şekillendirebilirler. Ve o temsil üzerinden terbiye yapabilirler. Yani böyle bir tasarruf ve yetkinlik donanımına sahiptirler. Bizce Mısırî, Hz. Hızır'ın (as) bu şekilde çocuk temsili kullanabilmesi ile ilgili anlattıklarından, bu sonuç çıkar diyebiliriz.

Modern zamanların psikoloji disiplini, bizce makam hırsının nele-re mal olduğunu örüp, tedavisi için Mısırî'nin şuurlarına yaptığı "çocuk" göndermesine dair yeni bir şeyler söyleme kapasitesine sahiptir.

Sonuç

Niyazî-i Mısri, ustalıkla işlediği çocuk öldürülmesi olayında, hoşlanılmayan bir yön varsa da bizce bunun doğurduğu fayda, eğitim, terbiye ve olgunluk açısından temel bir fikir olarak üzerinde düşünmeye değer.

⁹⁰ Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Futühâtü'l-Mekkiyye*, Beyrut 1997, c. 2, s. 253-4.

⁹¹ Sâffât, 37/103.

Bursevî, bunu, daha temiz ve merhametli bir çocukla ödüllendirilmesi şeklinde sonuçlandırırken Mısırî, bu hususun hikmetini, Hz. Musa'daki (as) makam sevgisinin terbiyesi, kaybolması şeklinde açıklar.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, aynı konudaki işarî yorumunu yaparken, Mısırî ve Bursevî'den daha farklı bir sonuca ulaşır. Ona göre Mısır'da kıbtî'yi öldürmesinin Hz. Musa'da (as.) meydana getirdiği üzüntü merkezli kilitlenme, “çocuk öldürme” tecrübesiyle çözülmüştü.

Bu farklı yorumların sebebini kanaatimizce şöyle açıklayabiliriz:

Temel ilahi kanun tek olmasına rağmen, bu durumda, ortaya çıkışı yani mazharı bakımından tekâsür ifade eden farklı görüntüler verebilir. Bu da, sûfînin Allah (cc) tarafından bilginin ilk üretim merkezi olan kalbinin açılım durumuna göre şekillenir.⁹² Ve bu farklılıklar daima mana zenginliğine, insan akıl kabiliyetinin sıçramasına, yani aklın illümine olmasına yol açar. Ki bu da insanî tekâmül'ün ifadesidir.

Mısırî, Kuşeyri ve İbn Acibe'nin yaptığı gibi, olayın görünen birinci plan yorumlarından ziyade daha derin bir mana yapılanmasına yönelmiştir. Yani Mısırî bu eseri ile bizce, hadisatın (fenomen) ardındaki özü (neumen) ruhu okuma başarısı göstermiş ve âyete zaman ve mekanları aşır her devre hitâbedebilecek yeni bir mana tazeliği kazandırmıştır. Ve bu yorumuyla Mısırî “Eskimeyen Yeni”yi yakalayabilmiştir.

İbn Arabî gibi O da, Musa (as)-HIZIR (as) kıssasındaki eğitim ve kişilik yapılanmasına işarette bulunarak, olayın mana bütünlüğündeki yapıyı göz ardı etmemiştir. İbn Arabî, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, HIZIR (as.) Hz. Musa'da, kıbtî'nin öldürülmesinden miras kalan “üzüntü” kilitlenmesini “çocuğun öldürülmesi” olayıyla çözmüştür. Mısırî'de, bu kilitlenmenin okunuşu; hubb-ı câhtır.

Tasavvufun özü anlatılırken, Musa (as)-HIZIR (as) kıssasının temel alınmasının insanın inşâ edilmesindeki Mısırî'nin bu yaklaşımıyla isabetli olduğu söylenebilir. Sure-i Kehf, Mısır, Cezayir, Tunus ve Büyük Sahra'ya geziler yaparak İslâm'la yakından tanışan

⁹² Mevlüt Uyanık, *İslam Bilgi Felsefesinde Kalbin Anlaması-Gazzâlî Örneği*, Araştırma Yay., no: 35, Ankara 2005, s. 130-1.

Carl Gustav Jung'un da dikkatini çekmiştir. O, insanın “Yeniden Doğuşu”nu temele alarak Sure-i Kehf'i psikolojik bütünlük içerisinde değerlendirmiş ve bu kıssaları, dönüşüm merkezli bir tekâmül olarak görmüştür.⁹³

Bu makalemizin, genç bilim adamlarını; “çocuk öldürülmesi”ndeki insanın yükselişi ile ilgili çok yönlü inter-disipliner daha geniş bir çalışmaya kışkırtacağı umarak makalemizi noktalıyoruz.

İşte Allah (cc.) bu şekilde; “ölüden dirilik çıkarır”⁹⁴ Mısırî de; bu makalemizde görüldüğü üzere çocuğun ölümünden dirilik çıkarmaya muvaffak olmuş, önemli sufi bir şahsiyettir.

⁹³ Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, trc. Zehra Aksu Yilmazer, Metis Yay., İstanbul 2003; Ayr. bkz: Abdurrahman Kasapoğlu, *Carl Gustav Jung'un Kehf Suresi Tefsiri*, Menüceli Yay., Malatya 2006, s. 1-3.

⁹⁴ En'am, 6/95.